

Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforenings innspill til Totalberedskapskommisjonens innstilling NOU 2023:17.

Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforening viser til muligheten til å gi innspill til Justis- og beredskapsdepartementets NOU 2023:17 «Nå er det alvor. Rustet for en usikker fremtid».

Dagens trusselbilde er bredt og komplekst, og en NOU om Norges totalberedskapssituasjon må naturlig nok omhandle en rekke beredskapsstrategier knyttet til et sammensatt trusselbilde. Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforening støtter den brede inngangen kommisjonene har hatt i sitt arbeid og mener det er en forutsetning når totalberedskapen i samfunnet skal vurderes. Samtidig mener vi at man ikke kan vurdere og diskutere landets totalberedskapssituasjon uten å reflektere rundt bibliotekets rolle.

Vi vil derfor innledningsvis minne om at Kulturdepartementets og Kunnskapsdepartementets nasjonale bibliotekstrategi, *Rom for demokrati og dannelse*, helt overordnet slår fast at bibliotekene er demokratishus som utgjør viktig demokratisk infrastruktur og er en grunnstamme i demokratiet. Videre peker strategien på biblioteket som en kunnskapsarena «*der befolkningen skal ha tilgang til forskningen og kildene, og biblioteket skal bidra til utvikling av kritisk tenkning og digital dømmekraft i befolkningen*».

Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforenings innspill vil i hovedsak knytte seg til nøkkelordene **demokratisk beredskap, tillit og en motstandsdyktig befolkning**.

Demokratisk beredskap handler blant annet om motstand mot autoritære og totalitære ideer. Utdanning, forskning og frie medier er sammen med bibliotekene en viktig del av vår demokratiske beredskap. Påvirkning gjennom feil- og desinformasjon er den delen av sammensatte trusler som treffer bredest,

og kunstig intelligens muliggjør at feil- og desinformasjon kan spres på en helt annen og mer troverdig måte enn tidligere.

I arbeidet mot feil- og desinformasjon er solide kunnskapsgrunnlag, akademisk frihet og tillit til forskning både en forutsetning og et fundament for en helhetlig beredskap. Men for at dette skal komme befolkningen til gode er vi avhengig av tilgang. Tilgang til og formidling av kvalitetsikret informasjon sikres gjennom blant annet bibliotekene. Men også bibliotekene må ha tilgang til forskningen for at forskningen skal kunne formidles. Helsebiblioteket er et godt eksempel på hvordan staten har lagt til rette for at alle, både helsepersonell og befolkningen for øvrig, skal kunne ha tilgang på kvalitetsikret og forskningsbasert helsekunnskap. Dessverre er dette en tjeneste som har blitt bygd ned over år på tvers av uttalte krav, behov og innspill fra et samlet helsefaglig miljø. Vi trenger flere slike kunnskapsbaser, ikke færre. Dette er et ansvar staten bør ta.

Tilgangen på og formidlingen av kvalitetsikret informasjon, kunnskap om kildekritikk og bekjemping det som av WHO refereres til som *infodemic*, er av avgjørende betydning for kritisk tenkning og tillit til sikker kunnskap, aktiv samfunnsdeltakelse og tiltro til demokratiske beslutningsprosesser. Vi er derfor enig i at det må jobbes for å styrke befolkningens motstandsdyktighet mot desinformasjon. Bibliotekarens kompetanse er i denne sammenheng en samfunnskritisk kompetanse. Som yrkesgruppe er bibliotekarer utdannet til å systematisere, vurdere og formidle informasjon.

Totalberedskapskommissjonen mener det er behov for å etablere en nasjonal funksjon med et helhetlig ansvar for å forstå og motvirke trusselen fra informasjonsoperasjoner, der det å styrke befolkningens motstandsdyktighet mot desinformasjon er en prioritet. Totalforsvarskommissjonen anbefaler i tillegg å utvide myndighetenes råd til befolkningen om egenberedskap til også å omhandle hva den enkelte kan gjøre for å identifisere feil og desinformasjon. Begge deler er noe vi støtter, og vi vil i den anledning påpeke at bibliotekene her kan og bør spille en viktig rolle. Særlig i oppfyllingen av det siste bør biblioteket og bibliotekarens kompetanse benyttes.

I arbeidet mot blant annet desinformasjon er tillit et nøkkelord. Tillit er limet i den norske modellen og en forutsetning for et stabilt demokrati, også i krisetider. Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforening støtter derfor

utvalgets understrekning av hvor viktig tillit er i samfunnet. Dessverre nevnes ikke bibliotekets rolle som tillitsbyggende samfunnsinstitusjon i utvalgets utredning.

Alle landets kommuner har i dag en lovpålagt møteplass i folkebibliotekene, som nyter høy tillit i samfunnet og som er gratis tilgjengelig for alle. Folkebibliotekene har både en formell rolle som en del av ytringsfrihetens infrastruktur, samtidig som de i programmering og innhold skal være uavhengig av sine kommunale eiere. Vi er helt avhengig av ytringsrom hvor meningsbryting kan skje utenfor de mer polariserte, og tidvis misvisende, ekkokamrene den digitale offentligheten, og da særlig sosiale medier, fort kan representere. Som møteplass i lokalsamfunnet, på tvers av alder, etnisitet og sosial bakgrunn, representerer biblioteket et slikt fristed som bygger fellesskap. Bibliotekene sikrer tilgang på kultur og opplysning, spiller en sentral rolle i integrering, i opplæring og som serviceinstitusjon. Også ved den enkelte læringsinstitusjon representerer biblioteket en møteplass og et fristed som bygger opp under fellesskap og som sikrer tilgang på kultur og opplysning.

Utvalget nevner at ulikhet er en grunnleggende utfordring i samfunnet. En økende ulikhet kan både redusere sosial samhørighet, frembringe oppfatninger av urettferdighet og forsterke motsetninger mellom grupper i samfunnet. Økonomisk ulikhet kan også ha negativ innvirkning på både mellommenneskelig tillit og tilliten til myndighetene. I møte med dette kan biblioteket spille en viktig rolle, noe erfaringer også utenfor landets grenser viser.

Forskere tilknyttet bibliotekutdanninga på OsloMet har studert hvordan norske fag-, skole og folkebibliotek håndterte nedstenginga som følge av pandemien. De fant at det var liten interesse og liten kunnskap om bibliotek blant eierne i både kommuner og UH-sektor, noe som førte til at det oppsto et beslutningsvakuum. I løpet av pandemien vokste det frem en forståelse av at bibliotek var viktigere enn mange hadde trodd. Da byrådet i Oslo stengte ned etter spredningen av delta-virus, gjorde de et uttalt unntak for bibliotek. Da universitetene i Oslo-regionen ble stengt av regjeringen, kom det et massivt krav fra studentene om at bibliotekene måtte være åpne. Konklusjonen fra studie er at *«myndighetenes bevissthet om bibliotekets sosiale rolle har dermed økt gjennom pandemien»*. Det er viktig at lærdommen fra pandemien, men også erfaringene fra andre land blir

fulgt opp i kommunale og statlige beredskapsplaner. Det er helt nødvendig å se på hvilken rolle biblioteket kan og skal spille i krise og beredskap.

I Sverige er bibliotekets ansvar i krisesituasjoner formuert som en del av den svenske bibliotekstrategien. I Demokratins skattkammare står følgende: *"Vid en kris og krigssituation kan rykten, falska nyheter och propaganda mötas av ett bibliotekväsende som har en viktig roll för en säker, oberoende och trovärdig informationsförmedling för hela samhället som en del av civilförsvaret. Mediesamlingar och bibliotekarien erbjuder fakta, sök- och källkritik samt eftertanke som et skydd"*

I USA har lokalsamfunn opplevd store kriser. Erfaringer derifra er at bibliotekene mange steder har spilt en sentral rolle i å forhindre at lokalsamfunnene forvitret og gikk i oppløsning. Noe bibliotekets rolle i New Orleans, etter at orkanen Katrina rammet i 2005, og i Ferguson, i forbindelse med raseopptøyene etter at politiet drepte en ung svart mann i 2014, er særlig gode eksempler på.

I Ukraina foregår utlån av bøker der befolkningen er, for eksempel i bomberom på tilfluktssteder og i metroen, mens de gjenværende bibliotekene har blitt humanitære knutepunkter. De fungerer som sentre for mennesker på flukt og er et sted hvor alle kan ta kopier av dokumenter, få råd om bolig og humanitær hjelp, få informasjon om transportplaner, åpningstider og adresser til dagligvarebutikker, lese regler for portforbud, varme seg og spise. Deres største, overordnede oppgave handler likevel om å spre bevissthet om feilinformasjon og desinformering. Som Jaroslava Sosjynska, administrerende direktør for den ukrainske bibliotekforeningen, uttaler til Bibliotekaren 03/23: *«Bibliotekarar forstår godt sin oppgave med å gi objektiv og oppdatert informasjon. Dette gjelder spesielt i okkuperte områder og områder som er nær fienden, der folk er svært forvirret og ikke vet hvilke informasjonskilder de kan stole på.»*

Kommunesektoren med sitt ansvar for sine innbyggere og sitt samfunnsoppdrag, må håndtere et komplisert risikobilde. Det er helt avgjørende at kommunene har gode beredskapsplaner for et bredt spekter av kriser. Videre må bibliotekene og bibliotekarene innlemmes i kommunenes beredskapsplaner, men også i en totalberedskapsstrategi for Norge. Bibliotekarforbundet og Norsk Bibliotekforening ber om at man i det videre arbeidet trekker lærdom fra

pandemien, tar innover seg bibliotekets samfunnsoppdrag og funksjon, og bibliotekarenes kompetanse.

Bibliotekarforbundet er et landsomfattende, uavhengig profesjonsforbund. Vi organiserer bibliotekarer i kommunal, statlig og privat sektor, samt bibliotekarstudenter. Bibliotekarforbundet har i overkant av 1600 medlemmer. I tillegg til dette innspillet sammen med Norsk Bibliotekforening vil vi gi vår tilslutning til Unio sitt innspill.

Norsk Bibliotekforening er en interesseorganisasjon for bibliotek og bibliotekinteresserte med i overkant av 2500 medlemmer. Formålet er å styrke og utvikle bibliotekenes posisjon i samfunnet, og å fremme bibliotekenes interesser overfor offentlige myndigheter og samfunnet generelt. Både biblioteker og enkeltpersoner er medlemmer.

Med vennlig hilsen

Veronicha Angell Bergli,

Forbundsleder Bibliotekarforbundet

Vidar Lund,

Leder Norsk Bibliotekforening